

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології

Джулай Анастасії Ігорівни

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗГУРТОВАНOSTІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ

спеціальність 053 *«Психологія»*

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою
«Психологія»

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
доктор психологічних наук, професор
Кобець Олександр Володимирович

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗГУРТОВАНOSTI У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	8
1.1. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку.....	8
1.2. Особливості міжособистісних взаємовідносин молодших школярів у шкільному колективі.....	13
1.3. Психологічні підходи до вивчення проблеми групової згуртованості	24
1.4. Методи формування групової згуртованості.....	32
Висновки до першого розділу	38
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРУПОВОЇ ЗГУРТОВАНOSTI УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ	39
2.1. Дослідження групової згуртованості у працях зарубіжних та вітчизняних вчених.....	39
2.2. Експериментальне дослідження формування групової згуртованості молодших школярів в умовах соціально-психологічного тренінгу.....	46
Висновки до другого розділу	49
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ГРУПОВОЇ ЗГУРТОВАНOSTI МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ	50
3.1. Рівень групової згуртованості молодших школярів до формувального експерименту.....	50
3.2. Програма соціально-психологічного тренінгу для підвищення рівня групової згуртованості у молодших школярів.....	65
3.3. Вплив соціально-психологічного тренінгу на рівень групової згуртованості молодших школярів.....	73
Висновки до третього розділу	83

ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	95

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Проблема вивчення особливостей та розвитку згуртованості в молодшому шкільному віці є досить актуальною і визначається тим, що саме в цьому віці удосконалюються всі характерні особливості дитячої згуртованості. Адже саме завдяки згуртованості підвищується ефективність групової взаємодії, члени групи комфортніше себе почувають, а продуктивність виконання завдань в такій групі значно зростає.

Загальнотеоретичні аспекти проблеми групової згуртованості досліджували Г. Андреева, О. Донцов, Дж. Картрайт, А. Кірпічник, К. Левін, А. та Б. Лотт, Дж. Морено, Ю. Неймер, А. Петровський, К. Сішор, Л. Фестінгер та інші.

Багато вчителів стикаються з проблемою незгуртованого учнівського колективу, що проявляється в наявності великої кількості мікрогруп, які досить часто ворогують між собою, відсутності спільних цілей, задоволеності перебування в учнівському колективі. Адже учнівський колектив є могутнім засобом формування особистості. Він впливає на виховання, гармонійний розвиток, зумовлює риси характеру учнів та загалом стосунки в колективі.

Набуття навичок міжособистісної взаємодії з групою однолітків і вміння заводити друзів, статус в групі – все це впливає на становлення особистості в системі міжособистісних зв'язків та подальше входження в соціум. Саме в згуртованому колективі особистість є більш захищеною, має підтримку та допомогу з боку інших членів групи, і все це є важливою передумовою для досягнення успіху в будь-якій сфері діяльності.

Питання особливостей формування колективу молодших школярів розглядали в своїх працях такі вчені як Н. Анікеева, Є. Аркін, О. Артеменко, Ю. Гільбух, О. Киричук, А. Кірпічник, Г. Фортунатов, О. Шнірман і т.д.

Питання покращення групової згуртованості на різних етапах розвитку достатньо широко представлене у психологічній літературі. Так, формування

згуртованості молодших школярів в умовах соціально-психологічного тренінгу висвітлено в працях А. Грецова, С. Лебедевої, О. Прутченкова, К. Фопеля та ін.

Таким чином, актуальність і недостатня розробленість теоретичних та прикладних аспектів дослідження проблеми групової згуртованості у дітей молодшого шкільного віку і обумовили вибір теми дослідження «Особливості формування згуртованості молодших школярів в умовах соціально-психологічно тренінгу».

Мета дослідження полягала в теоретичному та експериментальному вивченні групової згуртованості молодших школярів, обґрунтуванні, розробці та апробації на основі отриманих даних соціально-психологічного тренінгу для формування згуртованості учнів початкових класів.

Відповідно до поставленої мети та висунутої гіпотези були визначені основні **завдання** дипломного дослідження:

1. Визначити теоретичні підходи до вивчення проблеми групової згуртованості та факторів її формування.
2. Проаналізувати методи та методики діагностики групової згуртованості та способи її покращення.
3. Встановити особливості прояву групової згуртованості молодших школярів.
4. Обґрунтувати, розробити і апробувати програму соціально-психологічного тренінгу для формування згуртованості у дітей молодшого шкільного віку.

Об'єкт дослідження – групова згуртованість як психологічний феномен.

Предмет дослідження – формування згуртованості молодших школярів в умовах соціально-психологічного тренінгу.

Методи та організація дослідження. Для вирішення поставлених завдань було використано наступні методи дослідження:

теоретичні - аналіз науково-теоретичних джерел з проблеми дослідження групової згуртованості в молодшому шкільному віці, синтез, класифікація, систематизація і узагальнення результатів теоретичних та експериментальних досліджень, висвітлених у науковій літературі;

психодіагностичні – методика «Визначення індексу групової згуртованості» (К. Сішора), методика «Визначення опосередкованої групової згуртованості» (В. Івашкіна, В. Онуфрієвої), опитувальник «Мій клас» (методика Боврозера у модифікації Ю. Гільбуха) та проєктивна методика «Мій клас» (Л. Байкової);

статистичні - виявлення відмінностей в рівні прояву ознак за допомогою t-критерія Стюдента для незалежних вибірок та оцінка достовірності зсуву значень за допомогою t-критерія Стюдента для залежних вибірок; кількісний та якісний аналіз групової згуртованості в молодшому шкільному віці.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота виконувалась на базі загальноосвітньої школи №1 ім. О.С. Пушкіна м. Умань. Кількість учасників становить 55 учнів.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження:

- *розширено, доповнено та уточнено* уявлення про психологічні чинники, що впливають на групову згуртованість у молодшому шкільному віці;

- *набули подальшого розвитку* знання про специфіку формування групової згуртованості у молодшому шкільному віці;

- *розроблено та апробовано* програму соціально-психологічного тренінгу для формування згуртованості учнів початкових класів.

Практичне значення дослідження: розроблена програма соціально-психологічного тренінгу може бути використана психологами шкіл для формування згуртованості молодших школярів. Теоретичні положення, що висвітлені в дослідженні, можуть доповнити зміст навчальних курсів «Вікова психологія», «Психологічна служба в системі освіти».

Апробація. Основні результати дослідження доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми особистісного зростання» (13 травня 2021 р., м. Житомир).

Публікації: за темою дослідження опубліковано 1 публікацію

Джулай А. Ефективність соціально-психологічного тренінгу у формуванні згуртованості молодших школярів. *Актуальні проблеми особистісного зростання. Зб. наук. праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, травень 2021 р.).* Житомир : Вод-во ЖДУ імені Івана Франка, 2021. С. 34-37.

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (84 джерела) та додатків. Основний зміст роботи викладено на 86 сторінках (загальний обсяг роботи – 154 сторінки). У роботі міститься 12 рисунків та 1 таблиця.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі наведене теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження психологічних особливостей згуртованості у молодших школярів до тренінгової роботи та після. Отримані результати дають можливість для формулювання наступних висновків:

1. Здійснивши теоретичний аналіз проблеми групової згуртованості, ми з'ясували, що феномен групової згуртованості досить широко представлено у дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних психологів. Зокрема, зарубіжні психологи у своїх працях визначали групову згуртованість як результат дії тих сил (мотивів), які спонукають індивідів до збереження членства в конкретній групі, як властивість групи, яка визначається наявністю симпатій та емоційної привабливості групи для її членів, кількістю та силою взаємних позитивних настроїв. Вітчизняні вчені розглядали феномен групової згуртованості з позиції діяльнісного підходу та ціннісно-орієнтованої єдності (ЦОЄ). Тобто, групову згуртованість вони трактували як системну якість групи, що визначається процесами взаємного тяжіння членів групи один до одного, наявністю спільних поглядів, цінностей, позицій, установок по відношенню до подій, об'єктів, явищ, що є найбільш значущими для групи в цілому, що виражає їх прагнення до досягнення спільної мети.

2. Для дослідження рівня групової згуртованості існує досить багато різноманітних методів та методик як стандартизованих, так і проєктивних. Для дослідження рівня групової згуртованості нами було обрано чотири методики: методика «Визначення індексу групової згуртованості» (К.Сішора), мета якої полягає у визначенні рівня згуртованості класу; методика «Визначення опосередкованої групової згуртованості» (В. Івашкіна, В. Онуфрієвої), метою якої є встановлення рівня групової згуртованості, що опосередкована цілями і задачами спільної діяльності; опитувальник «Мій клас» (методика Боврозера у модифікації Ю. Гільбуха),

що дозволяє виміряти ступінь задоволеності шкільним життям, ступінь конфліктності та ступінь згуртованості класу та проєктивну методику «Мій клас» (Л. Байкової), метою якої є вивчення позиції та навчального статусу учнів в класі.

Одним із найкращих методів у роботі з групою, що має низький чи середній рівень групової згуртованості – є тренінгова робота.

3. За результатами дослідження за методикою «Визначення індексу групової згуртованості» (К. Сішора) в експериментальній та контрольній групі було виявлено середній рівень згуртованості.

Щодо визначення рівня групової згуртованості за методикою «Визначення опосередкованої групової згуртованості» (В. Івашкіна, В. Онуфрієвої), то в експериментальній та контрольній групі – він є низьким

За результатами опитувальником «Мій клас» (методика Боврозера у модифікації Ю. Гільбуха) було визначено, що як в експериментальній так і в контрольній групі ступінь задоволеності шкільним життям – середній, ступінь згуртованості – середній, ступінь конфліктності – теж середній.

З метою більш повнішого аналізу групової згуртованості ми також використали проєктивну методику «Мій клас» (Л. Байкової).

Було встановлено, що більшість позицій як в експериментальній та контрольній групі є емоційно благополучними. Проте, є випадки, що учні не позначили своїх товаришів та деякі учні не позначили себе разом, що свідчить про емоційно-неблагополучну їх позицію в класі.

На основі отриманих даних, ми можемо зазначити, що в експериментальній та контрольній групі за даними дослідженнями було виявлено середній рівень згуртованості, лише за одною методикою «Визначення опосередкованої групової згуртованості» (В. Івашкін, В. Онуфрієва) – рівень згуртованості виявився низьким. За результатами статистичної перевірки за допомогою Т-критерію Стьюдента для незалежних вибірок було виявлено, що відмінностей між групами майже немає.

4. Розроблений соціально-психологічний тренінг спрямований на підвищення рівня згуртованості учнівського колективу: налагодження доброзичливих стосунків між членами групи, знаходження подібностей в учасників групи для поліпшення взаємодії між ними, формування почуття довіри один до одного, розвиток вміння працювати в команді. Тренінгова програма розрахована на 8 занять, що включала в себе ігри, релаксаційні та арт-терапевтичні вправи, які спрямовані на підвищення рівня згуртованості.

Було виявлено, що рівень згуртованості в експериментальній групі за трьома методиками виявився високим, збільшилась кількість взаємовиборів, лише за одною методикою «Визначення опосередкованої групової згуртованості» (В. Івашкіна, В. Онуфрієвої) – рівень згуртованості з низького став середнім.

Тоді, як в контрольній групі при тесті особливих змін виявлено не було. Для того, щоб статистично перевірити чи відбулися зміни в експериментальній групі завдяки тренінгу – використали Т-критерій Стьюдента для залежних вибірок, показники якого свідчать, що відмінності між експериментальною групою до тренінгу та після – достовірні та значимі.

Таким чином, висунута нами гіпотеза про те, що спеціально організований соціально-психологічний тренінг є ефективним у формуванні згуртованості дітей молодшого шкільного віку, підтвердилась.

Перспективою подальших наших досліджень ми вбачаємо у проведенні соціально-психологічного тренінгу для підвищення рівня групової згуртованості для учнів 5-х класів.